

ШОҚАН УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІ

ГРАММАТИКА.ГРАММАТИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР
МЕН ФОРМАЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ
МАҒЫНАЛАРЫ

Жоспар

- 1. Грамматика.Грамматикалық тәсілдер;
- 2. Грамматикалық формалар;
- 3. Грамматикалық мағаналар.

Грамматика ұғымы

□ *Грамматика* – тіл білімінің сөз таптарын, сөздердің өзгеруі мен сөйлем құрылысын зерттейтін саласы.

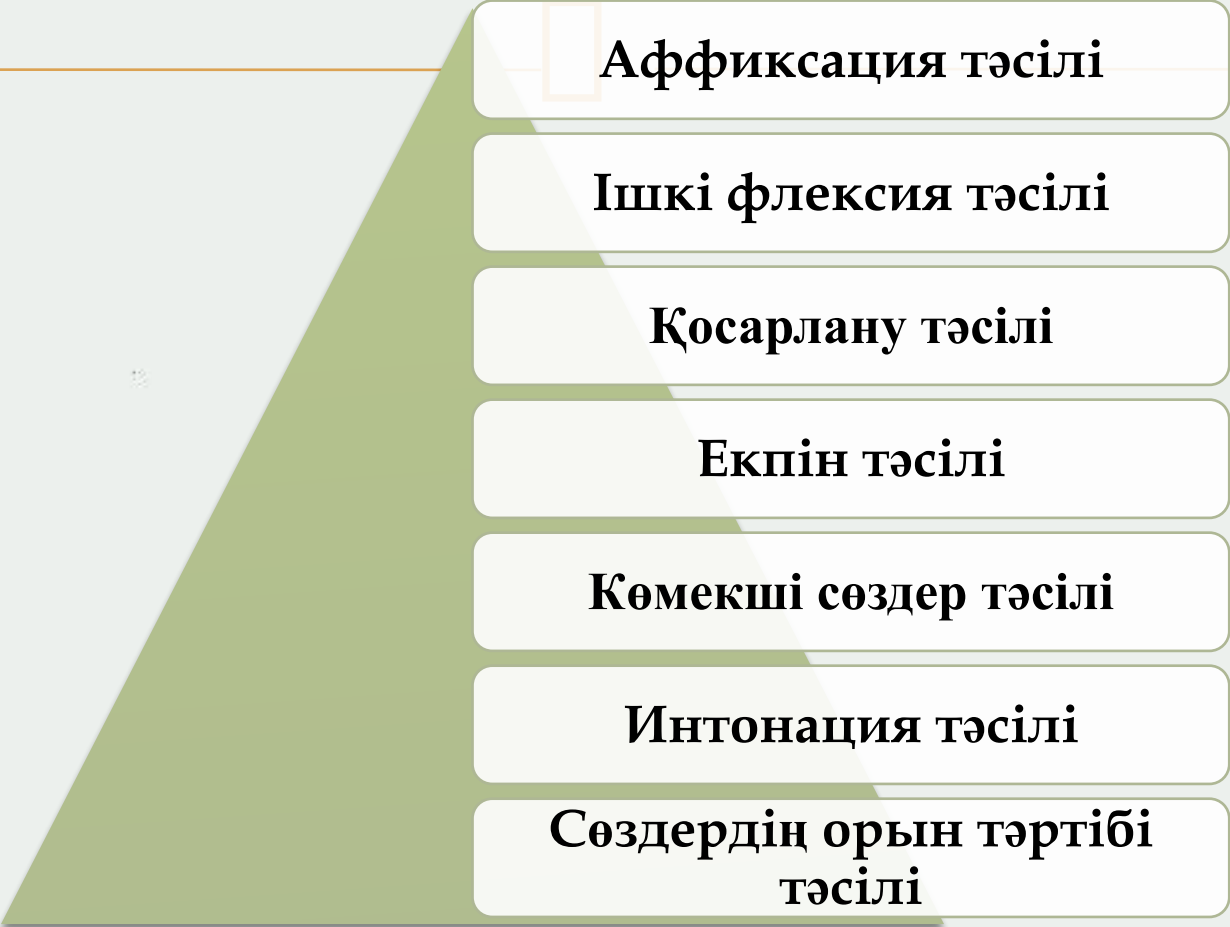
Грамматика

МОРФОЛОГИ
Я

СИНТАКСИ
С

Әрбір тілдің өзіне тән грамматикалық амал-тәсілдердің жиынтығы тілдің грамматикалық құрылысы деп аталады.

Грамматикалық тәсілдер:

Аффиксация тәсілі

Ішкі флексия тәсілі

Қосарлану тәсілі

Екпін тәсілі

Көмекші сөздер тәсілі

Интонация тәсілі

**Сөздердің орын тәртібі
тәсілі**

Аффиксация т.

Түбірге / негізгі аффикстер жалғану арқылы грамматикалық мағынаның берілуі.

Мыс: ұйқы –
ұйқыға –
ұйқыны – ұйқыдан.

Түбірдің дыбыстық құрамының өзгеруі арқылы грамматикалық мағынаны білдіру тәсілі.

Мыс: *убирать (сов.) – убрать (несов.),
посылать – послать*

Ішкі флексия т.

Қосарлану т.

Екі сөздің қосырлануы да грамматикалық мағынаны білдірудің тәсілі ретінде қызмет етеді.

Мыс: *тау - тау астық, ауыл-ауылды аралады*

КӨМЕКШІ СӨЗДЕР ТӘСІЛІ.

**Тілде негізгі атауыш сөздермен
бірге көмекші сөздер. Атауыш
сөздерде дербестік
болса, көмекші сөздерде
дербестік
жоқ.**

Мыс: ең әдемі, көре алады, барса екен.

ЕКПІН ТӘСІЛІ.

**Сөз екпіні
тиянақсыз, яғни
жылжымалы
болса, ол да
грамматикалық
тәсіл**

Мыс:

Руки - жек, і.с (и.п.), көпше, атау тұлғад

СӨЗДЕРДІҢ ОРЫН ТӘРТІБІ.

**сөйлем
мүшелерінің
сөйлемде
орналасу реті.**

Мыс: Кең жазық дала биыл ерте көгерді.

ИНТОНАЦИЯ ТӘСІЛІ.

Сөзді, сөз тіркесін, сөйлемді айтудағы дауыс мәнері, дауыс ырғағы, сөйлеудің ритм-мелодикалық бейнесі.

Мыс: СТУДЕНТ ПЕ? ИӘ ОЛ - СТУДЕНТ!
Аман-есен оралдың ба? –Шүкір

Грамматикалық мағыналарды білдірудің тәсілдері

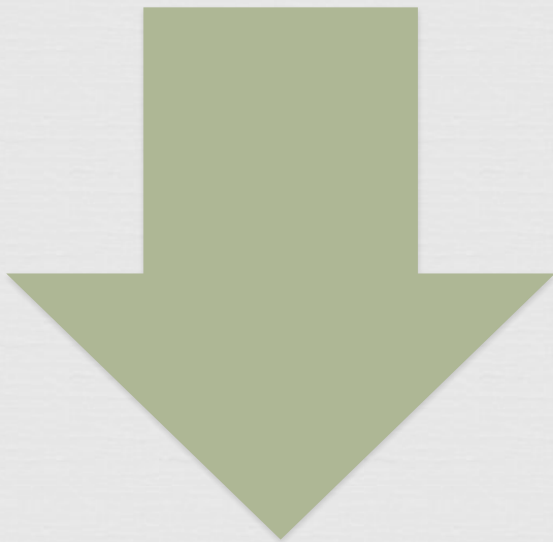

синтетикалық тәсілдер
(аффиксация, ішкі флексия,
екпін, қосарлану)

аналитикалық тәсілдер
(көмекші сөздер,
сөздердің орын тәртібі,
интонация)

Синтетикалық тәсіл сөз ішінде болады, ал аналитикалық тәсіл сөздің сыртында болады.

Аналитикалық тілдер

ағылшын, болғар,
дат, грек, француз т.б.
тілдері енеді.

Синтетикалық тілдер

үндіеуропа, славян,
түркі, маңғол тілдері
жатады.

Сөз формаларының түрлері

➔ СИНТЕТИКАЛЫҚ ФОРМА

➔ АНАЛИТИКАЛЫҚ ФОРМА

◆ Сөздің синтетикалық формалары аффиксация арқылы және ішкі флексия (дыбыстардың алмасуы) арқылы жасалады.

Мыс: *стол* - *столы*, *ағыл.* *table* – *tables*.

◆ Сөздің аналитикалық формалары. Сөздердің аналитикалық формасы дербес (атауыш) сөз бен көмекші сөздің тіркесінен жасалады.

Мыс: *келе жатыр*.

Қорытынды

- Грамматика-тілдің құрылысын зерттейтін тіл білімінің саласы.
- Грамматиканың *негізгі зерттеу нысаны* – тілдің морфологиялық және синтаксистік жүйесі.

Тақырып бойынша сұрақтар

- 1. Грамматика нені зерттейді? Грамматиканың қандай салалары бар?
- 2. Грамматиканың құрылысы дегеніміз не?
- 3. Аффиксация тәсілі дегеніміз не?
- 4. Грамматикалық мағыналарды білдіру жағынан тәсілдер неше топқа бөлінеді?
- 5. Синтетикалық тәсілдерге кіретін тәсілдер?
- 6. Дербес сөз бен көмекші сөздің тіркесінен жасалатын форма түрі?
- 7. Синтетикалық форма қалай жасалады?
- 8. Аналитикалық тілдер тобы?
- 9. Көмекші сөздердің қолданылу тәсілі
- 10. Ішкі флексия тәсілінің қолданылуы.